

Tudományos kutatások a Balaton régióban

Horváthné Szigedi Katalin,* Fehér András,* Szabó Sára,* Kutics Károly**

Abstract **Scientific research in Balaton Region.** During the past decades several researches have been published on Lake Balaton Region from the fields of both natural sciences and social sciences. The main objective of this paper is to select and briefly introduce the main researches. Based on these researches we identified certain correlations between the researches of the two disciplines. In addition, our aim was to explore the reasons of the lack of parallelisms between the different studies.

Amongst researches of natural sciences we highlighted the studies on water quality and water levels of Lake Balaton, furthermore we summarized the most important researches and studies based on their subjects since the system change in Hungary.

The tradition of social researches is much shorter, than the tradition natural researches, it only goes back to a few decades. The comprehensive social and sociological exploration of Balaton region began in the 1990s. Within the analysis of the social science researches emphasis was placed on the relevant studies of the Lake Balaton Development Council. We discussed the studies of demographic situation and demographic trends, examination of non-profit sector, the analysis of small and medium enterprise sector, the effects of foreign real estate purchases on local population. In addition we examined the social science researches on water supplementation, and explored the effects of the national media on Lake Balaton Region.

In the context of Lake Balaton Project the Lake Balaton Featured Holiday Resort, the definition of Lake Balaton Region, and the territorial coverage was presented. In this context, scientific results were analysed to date on Lake Balaton, and it's regional policy and the problem of regional classification and spacial planning based on the Act XXI of 1996 on regional development and physical planning, and the National Regional Development Concept (NRDC). The problems of developmental opportunities and the difficulties of assessment of tender opportunities were introduced.

The programs and concepts that define the directions of environmental, employment, tourism issues were assessed, like the National Regional Development Concept, Balaton Act, the long term development concept of Lake Balaton Featured Holiday Resort and the strategic programs encompassing the 2002–2006 and the 2007–2017 periods.

---

* Kaposvári Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola
Email: horvathne.katalin@ke.hu

** Kaposvári Egyetem Balaton Kutatóintézet
Email: kutics.karoly@chello.hu

We gained an insight into the objectives of LIFE III. Community Program and the targets of the previous LIFE community program established by the European Union in order to offer support, hence this is the reason of our country's joining to the program in 2001. Earlier, in 2006 Lake Balaton Project (Lake Balaton Life Project) intended to establish an Integrated Decision Support System, the aim of the development was to achieve sustainable tourism. In addition to the current topics a Project Report was discussed that contained the sociological examinations of Ibolya Bokor, Gábor Dombi, Miklós Oláh and Tamás Retz, it further involved the studies of Gábor Dombi and Tamás Retz on the population and the national and foreign tourists of the Lake Balaton Feautred Holiday Resort.

On the basis of the collected natural science researches it can be clearly stated, that they contributed to the improvement of water quality and to the development of Lake Balaton's ecology. Regarding to the researches of the socio-economic status of Lake Balaton, we have to admit, that they should have started much earlier in order to ground the effective operation of the Lake Balaton Region. It is possible that the lack of sociological and economic research has also contributed to the declining position of the Lake amongst the tourist destinations until today.

Keywords Társadalomtudományi kutatások • Természettudományi kutatások • Balaton Region • Balaton Fejlesztési Tanács • Lake Balaton

1. Bevezetés

A cikkünk segítségével feltérképezzük, hogy az elmúlt évtizedek során, melyek voltak a legfontosabb tudományos kutatások a Balatonnal kapcsolatban. Az elemzésünk során két fő területre összpontosítunk: a természettudományi- és társadalomtudományi kutatásokra. A hangsúlyt az ezredforduló utáni években végzett kutatásokra helyezzük. Legfontosabb célunk, hogy az előbb említett két tudományág kutatásai közötti kapcsolatokat felfedezzük. Ezek hiányában az okokat elemezzük. A tudományos kutatások jelen feldolgozása nem teljeskörű, így a későbbiek során még bővíteni fogjuk az elemzést. Ennek folytatását egy következő cikkben jelentetjük meg.

2. A Balaton Régió természettudományi kutatásainak áttekintése

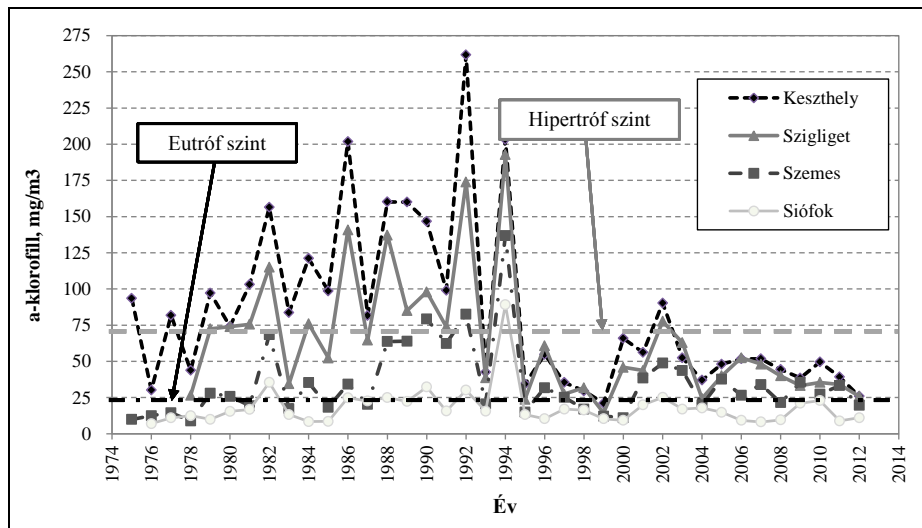
A Balaton terepmunkán alapuló tudományos földrajzi kutatása Lóczy Lajos akadémikus, tanszékvezető, egyetemi tanár nevéhez fűződik, aki 1891-ben létrehozta a Balaton Bizottságot. Az ezt követő három évtized alatt a kutatócsoport feltárta a Balaton geológiáját, klimatológiáját, hidrográfiáját, a Balaton vizének kémiai tulajdonságait, élőlényeit, a környék néprajzát, régészetét, történetét. A tudományos kutatómunka eredménye egy 32+1 kötetes csaknem 3000 oldal terjedelmű enciklopédikus mű. A hatalmas volumenű munka azonban nem volt teljes értékű földrajzi monográfia, mivel hiányoztak a geomorfológiai valamint a társadalom-földrajzi elemzések. Lóczy Lajos halála előtt megjelentette *A Balaton földrajzi és társadalmi állapotainak leírása* című művét, amelyben kísérletet tett a társadalomföldrajzi hiányosságok pótlására (Lóczy et al., 1897–1918; vö. Bokor et al., 2011).

A következő évtizedekben Cholnoky Jenő illetve Bulla Béla tűzték ki célul a Balaton átfogó monográfiájának elkészítését, azonban a körülmények nem tették

lehetővé egy ilyen nagyszabású kutatómunka kivitelezését. A későbbiekben tovább folytak a természetföldrajzi, illetve a Balaton turisztikai célú hasznosításának fejlődésével párhuzamosan, a gazdaságföldrajzi kutatások. Azonban központi irányítás nélkül a tudományterületeket átfogó, összefoglaló mű nem született. Az első Balaton monográfia megírása 1974-ig váratott magára (Tóth, 1974).

A növekvő idegenforgalom, terület beépítések, fellendülő mezőgazdasági és ipari termelés hatására a Balaton környezeti terhelése jelentősen megnőtt. A környezeti problémákra először a halpusztulások hívták fel a figyelmet. Az első tömeges halpusztulás 1965-ben történt, feltehetőleg klórozott szénhidrogének felhalmozódásának eredménye képpen 500 tonna hal pusztult el. Tíz évvel később, 1975-ben 70 tonna hal pusztult el elsősorban az erős algavirágzásnak és az ezzel járó rendkívüli mértékű biomasszájának tulajdoníthatóan (Bíró, 2002). A növényi tápanyagok feldúsulása, az eutrofizáció veszélyének felismerését követően, a Balaton vízminőségének védelme az 1970-es évek második felében kapott kiemelt szerepet, majd a kormányzati szintű intézkedések 1983-tól felgyorsultak, amelynek konkrét kiváltója az 1982-es, addigi legnagyobb kékalgavirágzás volt. A vízminőség javítására irányuló intézkedések a tó foszfor terhelésének csökkentését célozták. Döntés született a Kis-Balaton Vízminőségvédelmi Rendszer kialakításáról (amelyet gyakran a Kis-Balaton „helyreállítása”-ként említene); a szennyvíz elvezetés és tisztítás fejlesztéséről, a foszfor kibocsátási határértékek szigorításáról, amely a szennyvíztisztító telepeken a foszfor leválasztás bevezetését vonta maga után; a tisztított szennyvizek jelentős részének más vízgyűjtőre történő kivezetéséről; a higrágyás állattartás betiltásáról; a Keszthelyi medence lepelkotrásáról. A mezőgazdasági műtrágya-felhasználás drasztikus, mintegy 85–90%-os csökkenése nem tervezett intézkedés volt, hanem a rendszerváltás „spontán” következménye (Kóbor et al., 2012), de igen jótékonyan hatott a Balaton vízminőségére (1. ábra).

1. ábra • Az a-klorofill koncentráció éves maximumainak változása a Balaton 4 medencéjének nyílt vizében

Adat forrás: KDT KTVF (a Keszthelyi öböl adatai 1975–80 között a Zala torokhoz közelebbi, 1981-től a tóközépi mintavételi helyre vonatkoznak)

A nemzetközi tudós társadalom felhívásának eredményeként, az OECD már 1968-ban felismerte az állóvizek antropogén eutrofizációjában rejlő veszélyeket (OECD, 1982). Ennek folyományaként az OECD 1973-ban átfogó, világméretű kutatási programot indított az eutrofizáció okainak és a beavatkozási lehetőségek feltárása érdekében. A program, 139 tó (köztük 32 sekély tó) vízminőségi és tápanyagterhelési adatainak elemzésén keresztül, fontos ok-okozati összefüggéseket állapított meg a vízgyűjtő használata és a vízminőség között. Mivel abban az időben Magyarország még nem volt az OECD tagja, sajnos a Balaton kimaradt e programból, noha a 139 tó nagyobb része jóval kisebb társadalmi-gazdasági és ökológiai jelentőséggel bír, mint a Balaton.

Az OECD program érdemi munkájának lezárása időszakában (1979) a Magyar Tudományos Akadémia az ausztriai International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA)-val együttműködve nemzetközi kutatási projektet indított a Balaton eutrofizációjának kutatása céljából. A projekt eredménye a Balaton Eutrofizációs Modell (BEM, Kutas és Herodek, 1986), a rendszeres tápanyagterhelés becslés meghonosítása, a monitoring rendszer javítása, számos tudományos publikáció és egy könyv (Somlyódy, L., G. van Straten (1986)). Az IISA projekt éppen lezárásához közeledett, amikor az 1982-es nagy algavirágzás bekövetkezett. A projekt számos hasznos javaslattal járult hozzá a következő évben megfogalmazott MT határozathoz.

A Balaton foszfor terhelése az 1990-es évek elejére 30-50 %-kal csökkent, azonban éppen az 1991-1994 közötti időszak nevezhető a balatoni vízminőség mélypontjának. Az 1991 és 1992 évi nagy angolna pusztulás, majd az 1994 évi történelmi méretű kékalga virágzás további intézkedési tervek és a Balaton Fejlesztési Tanács létrehozását eredményezte. A Balaton természettudományos kutatása a rendszerváltozás utáni válságos néhány évet követően újabb lendületet vett, amelyet elősegített több nemzetközi projekt (TAS Balaton 1997-2000, JICA 1997-1999, 2001-2003) is. A Balatoni Integrációs Kht. 2000-ben létrehozta társadalomtudományi kutatócsoportját, és ugyanezen évtől kezdve új rendszer alakult ki a Miniszterelnöki Hivatal által támogatott kutatások finanszírozására és ellenőrzésére („A Balaton kutatás újabb eredményei” évi összefoglaló kötetek).

A vízminőség a Balaton két nyugati medencéjében 1980 és 1994 között folyamatosan hipertróf (rossz), a Szemesi medencében eutróf (elfogadható), a Siófoki medencében – kevés kivétellel – mezotróf (jó) állapotú volt. A víz minősége 1995-től kezdődően javult, és a 2000–2003 közötti alacsony vízállású (lefolyástalan) időszaktól eltekintve jellemzően jó, vagy elfogadható minőségű volt. A vízminőség javulás késésnek az okát a legtöbb kutató az üledékben a korábbi évtizedekben felhalmozódott, biológiailag hozzáférhető foszfor készletek (belső terhelés) lassú csökkenésében látja.

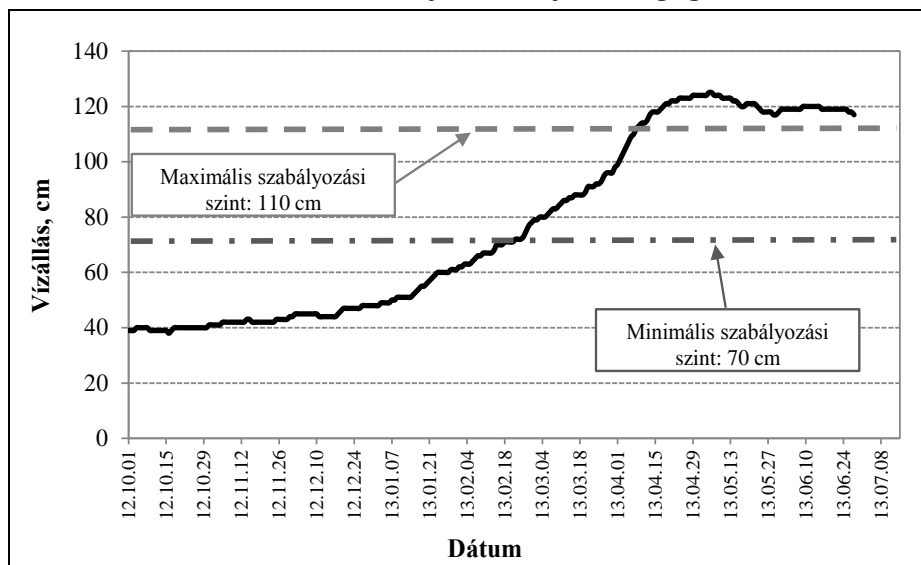
Az angolna telepítés megtiltása után a kereskedelmi halászat, amelynek gazdasági jelentősége már az 1960-as évektől kezdve kicsiny volt, tovább marginalizálódott, és a lefolyástalan időszakban – többek között a minimális ráfordítású angolna csapdázás hiányában – sorsa megpecsételődött. Az utóbbi években a balatoni halászat nonprofit zrt. formájában működik.

Németh és Bíró (2012) szerint: „A tó biológiai feltárása döntő mértékben az MTA Balatoni Limnológiai Kutatóintézet feladata volt (újabb nevén 2012. január 1-től: MTA Ökológiai Kutatóközpont, Balatoni Limnológiai Intézet), s ma is az. A kutatások felölelik a Balaton és vízgyűjtőjén lévő álló- és folyóvizek vízkémiájának (pl. nitrogénforgalmának) részletes feltárását, a halállományok változásainak nyomonkövetését, a vízállásváltozások biológiai hatásait, az algák és gyökeres növények, a zooplankton és zoobentosz fajegyütteseinek tanulmányozását.” A

Balaton vízminőségével kapcsolatos, közvéleményt érintő témákban a 2000-ben üzembe helyezett a Balaton és Velencei-tó információs és tájékoztató rendszere nyújt felvilágosítást, ami az EU és az OECD minősítő rendszere alapján értékeli a begyűjtött adatokat. A vízrajzi észlelőhálózat üzemeltetésével, az észlelt adatok feldolgozásával, a Balaton vízmérlegének elkészítésével, a vízügyi kezelésű partfalak fenntartásával, a nádasok kezelésével, a balatoni hajózás feltételeinek biztosításával a Közép-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság Balatoni Vízügyi Kirendeltsége foglalkozik.

A ma működő vízszint szabályozás 2002 óta van érvényben, miszerint a tó vízszintjének maximális értéke 110 cm, minimális értéke 70 cm a siófoki vízmérce 0 pontjához viszonyítva. A természetes vízkészletváltozás 2000 és 2003 között folyamatosan negatív előjelű volt, majd 2004-től pozitív irányba változott és egészen 2012 márciusáig a minimális szabályozási szint felett sikerült tartani a vízszintet. A 2012-es év rendkívüli aszálya aggodalomra adott okot mind a mezőgazdaság, mind a turizmus szereplőinek. A jelenlegi állapotot a 2. ábra mutatja be, amelyről leolvasható, hogy a nagy mennyiségű téli és tavaszi csapadék következtében a Balaton vízszintje rendkívül gyorsan megemelkedett. Az ábra arra is rámutat, hogy a jelenleg érvényes szabályozási tartomány nem tartható, a vízszint a vizsgált időszakban csak kb. másfél hónapig volt a kívánt tartományban. A vízszint szabályozás rendjének felülvizsgálata elengedhetetlen.

**2. ábra • A Balaton átlagos vízállásának változása
2012. október elejétől 2013. június végéig**

Adatforrás: www.hydroinfo.hu

A két társadalmi szinten is legjelentősebb tényező, a vízminőség és vízszint tárgyalása után az 1. táblázatban összefoglaljuk a Balaton természettudományos kutatásával kapcsolatos kutatásokat és publikációkat a rendszerváltás óta. A lista nem teljeskörű, azonban a legfontosabbnak ítélt kutatási témákat tartalmazza.

1. táblázat • A Balatonnal kapcsolatos legfontosabb természettudományi kutatások a rendszerváltás óta

Szerzők	Természettudományi témakörben megjelent tanulmányok és kutatások
Balatoni Limnológiai Kutatóintézet legfontosabb kutatási területei 1999–2009 között	A balatoni fitoplankton nitrogénigénye és a különböző nitrogénforrások jelentősége.
	Oldott szervesanyagok (döntően huminanyagok) szerepe a Balaton vízminőségének alakításában.
	A mikrobiális plankton foszforforgalma.
	A Balaton algaegyütteseinek szerepe és szabályozó tényezői.
	A balatoni fitoplankton tér- és időbeli mintázata.
	A makrofitonok elterjedését befolyásoló tényezők a Balatonban.
	A balatoni zooplankton struktúrája és funkciója 1999 és 2008 között.
	A Balaton bevonatlakó gerinctelen állatvilága 1999-2008-ban.
	A Balaton és vízgyűjtőjének természetes halfaunája.
	Halállományok eloszlása és a betelepített halfajok állománya a Balatonban.
	Környezettoxikológiai kutatások a Balatonon.
	Gazdasági és társadalmi folyamatok a Balaton régióban.
	Behurcolt állatfajok. A Balaton parti övének gerinctelen állatai, haltáplálék szervezetek.
	A Balaton ökológiai értékelése az árvaszűnyog lárvák alapján.
Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vízi Közmű és Környezetmérnöki Tanszéke	A vízszint változásának hatása a Balaton ökológiai állapotára.
	A berekvizek szintszabályozása az M7 autópálya Nagybereken átvezető szakaszán.
	A vízpótlás hatása a Balaton és a Zala vízének ionösszetételére.
	A szabályozási szint emelése a Balatonban: Lehetőségek és korlátok.
	A Balaton vízháztartási viszonyainak vizsgálata.
	A rábai vízpótlás hatása a vízjárásra és a Keszthelyi-medence foszforterhelésére.
	A Balaton vízminőségi állapotának értékelése.
	A Balaton ökológiai állapotának értékelése a zooplankton alapján.
	A Balaton vízháztartásának statisztikai vizsgálata.
Pannon Egyetem	Evapotranszpiráció mérése természetű növényeken és a Balaton, illetve a Kis-Balaton növényállományán.
	A Balaton vízháztartásának elemzése, párolgás számítás és mérés módszertani és területi kérdései
	Fonalas zöldalga és fitobentosz fotoszintézise

	Fitoplankton és fitoplankton közösségek jellemzése Ökológiai állapotértékelés, kovaalgák Talajok foszfor tartalma, foszfor trágyázás Tajalerózió mérése, modellezése
MTA Agrártudományi Kutatóközpont Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézet	Vízminőség védelmi környezetkímélő termesztési technológia alkalmazása a Balaton vízgyűjtő területén.
Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Kutató Intézet (VITUKI)	A Balaton vízpótlási lehetőségének vizsgálata.
	A Balaton vízháztartásának aktuális kérdései. A Balaton vízháztartási folyamatainak értékelése.
	A Balaton tápanyagterhelésének vizsgálata
	A Balaton vízháztartásának a közelmúlt években tapasztalt szélsőségei
Balaton Fejlesztési Tanács	A Balaton vízpótlási lehetőségeinek vizsgálata.
	Baltoni mederkotrás anyagok elhelyezési lehetőségei.
	A Balaton északi partján a strandok és közösségi vízhasználati területek mederveviszonyai, állapota és feliszapoltsága.
Balatonkutatói Alapítvány	Az alacsony vízállás hatása a Balaton életére.
	Új és eddig nem vizsgált jelenségek a Balatonban.
	A Balaton halbiológiai kutatásának haszna.
	A Balaton vízállásának alakulása.
	Földhasználat a Balaton vízgyűjtőjén és a tó állapota.
	Pontokáspi inváziós gerinctelen fajok dominálnak a Balaton parti övében.

Forrás: Balatonkutatói Alapítvány honlapja, 2013; Balatonfejlesztési Tanács, 2012; Bíró és Banczerowski, 2009 alapján saját szerkesztés; Pannon Egyetem honlapja

A Balaton és környezete az elmúlt kétszáz év során végrehajtott erőteljes tájformálásnak köszönhetően a természetes tóból, egy bizonyos mértékben szabályozott, de még önszabályozó tóvá vált. Betudható ez a különféle mesterséges humántevékenységeknek pl. vízszintszabályozás, part menti területek kezelése, nádasok helyének meghatározása, feltöltődés mértékének csökkentése (kotrások), élővilág gazdaságának szabályozása (Buday-Sántha, 2007). A Balatonnal kapcsolatos társadalomtudományi kutatásoknak nincs olyan nagy hagyományuk, mint a természettudományiaknak, mindössze néhány évtizedre nyúlnak vissza. Az 1990-es évektől kezdve kezdtek el társadalomtudományi és szociológiai szempontból is erőteljesebben kutatni a Balatont. Az ezredforduló után ezeknek a kutatásoknak az aránya különösen megnőtt. Köszönhetően a rendszerváltozás eredményeként létrejött nagyobb kutatói szabadságnak, és annak, hogy egyre több olyan szervezet jött létre, amelyeknek központi témát jelentett a Balaton és környezetének társadalmi-gazdasági vizsgálata. Az ezredfordulót követő három év során különösen nagy szárazság jellemezte hazánkat. Ennek köszönhetően veszélyesen alacsony lett a Balaton vízszintje (minimum: 23 cm). A kutatók ezekben az években számos Balaton kutatást végeztek annak érdekében, hogy valamilyen módon értékeljék a helyzet súlyosságát és meghatározzák a lehetséges

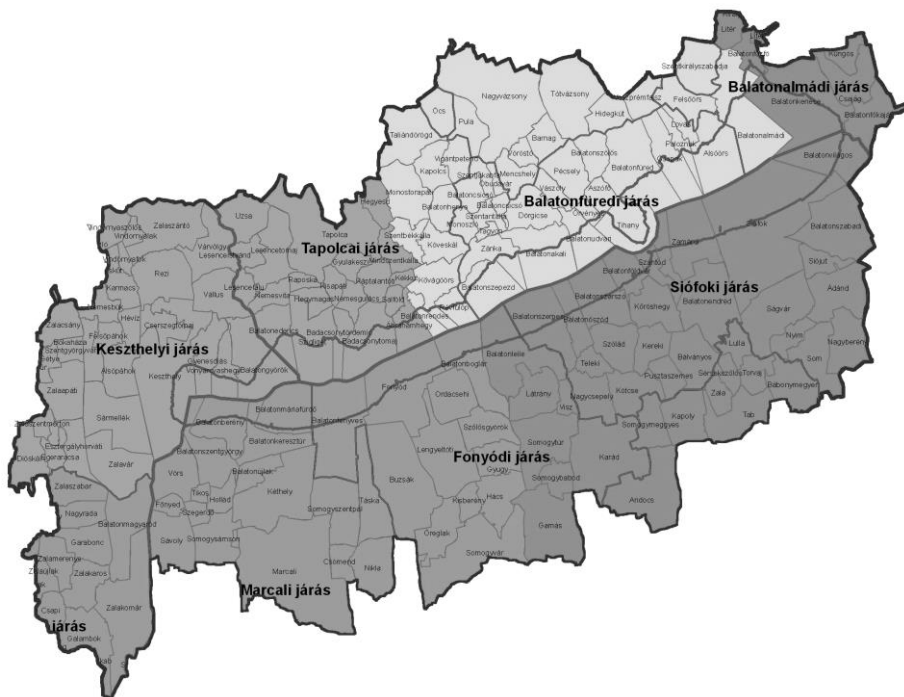
megoldások irányait. Azaz feltárják, – kutatásokkal alátámasztva – hogy ökológiai, illetve társadalmi-gazdasági értelemben szükséges-e a helyzetet mesterségesen változtatni, vagy a természet „megoldásai” elegendőek, illetve az emberi tevékenységgel súlyosbított természeti változásokhoz való alkalmazkodás lehetősége

3. A Balaton Régió társadalomtudományi kutatásainak elemzése és kapcsolódási pontok a természettudományi kutatásokkal

Mielőtt sorra vennénk az elvégzett kutatásokat, bemutatjuk a Balaton Régió közigazgatási és statisztikai jellemzőit.

Fontos kiemelnünk, hogy a területfejlesztésről és területrendezésről szóló 1996. évi XXI. Törvény és az Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK) alapján folytatott regionális politika és területi tervezésnél a Balaton Régió nem számít bele a hét tervezési- statisztikai régióba. Területéhez tartoznak a három statisztikai régió azon települései, melyeket a Balaton Törvény (2000. évi CXII. Törvény) a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetbe tartozó településeként meghatároz.

1. térkép • A Balaton Kiemelt Üdülőkörzete

Készült: a SMKH ÉÖH Állami Főépítészeti Iroda (2013) térképe feldolgozásával

A BKÜ, azaz a *Balaton Kiemelt Üdülőkörzet* (1. térkép) az a terület, mely a Balaton körül szervesen kapcsolódik annak turisztikájához. A Balaton Régió, azaz más néven a BKÜ övezete a tó területével együttesen 3780 km². A régió településeinek földrajzi helyzete nagymértékben befolyásolja a gazdasági, társadalmi viszonyait. A Balaton Törvény szerint 179 település tartozik a régióhoz, amelyből 51 település minősül parti és partközeli településnek, és 44 (az önállósult Balatonakarattyát is

beleértve) rendelkezik fizikailag is balatoni partszakasszal. Az uniós támogatásokból a BKÜ közvetlenül (ROP) nem részesülhet, mivel nem számít önálló tervezési-stratégiai régiónak (Varga, 2006).

A BKÜ három NUTS-2 szintű statisztikai régióhoz, három megye (Somogy, Zala, Veszprém) közigazgatási területéhez tartozik, 13 statisztikai kistérséget és 11 járást érint, ezért fejlesztési lehetőségei nehézkesek. Nehézség, hogy a megyeszékhelyek és régióközpontok távol helyezkednek el egymástól, a fejlesztési támogatásokért pedig három különböző regionális fejlesztési tanácshoz kell beadni pályázatukat a balatoni szervezeteknek, turisztikai vállalkozóknak, önkormányzatoknak. Ez a közigazgatási és területfejlesztési pozíció lehet egyik oka a területi fejlődési különbségeknek: a Közép-Dunántúli Régió területéhez tartozó északi-part fejlődése (pl.: Balatonfüred) jobban érzékelhető, mint a Nyugat-Dunántúlihoz tartozó terület (kivételt képez talán Keszthely és Hévíz). A Dél-Dunántúli Régióhoz tartozó somogyi rész fejlődése a leglassúbb ütemű, amely alól kivételt képez a gazdaságilag igen erős Siófok (VAR-GA, 2006).

A Balaton Régióban sokan kezdenek vállalkozásba az ipari és mezőgazdasági munkalehetőségek híján, hisz számukra a turizmus jelenti a munkanélküliségből kivezető utat. Nagymértékű a mikro-, és kkv-k elterjedése a térségben. Az országos átlagnak megfelelő a régió fejlettsége. Az önkormányzatok támogatják az önálló NUTS-2 státusszal rendelkező Balaton Régió létrehozását, de még 2013-ban sincs meg rá a jogi feltétel és kormányzati akarat. A régió fejlesztésének legfőbb célterületei a környezetvédelem, a turizmus és a munkahelyteremtés.

A *LIFE III. Közösségi Programot* illetően az ezt megelőző, Európai Unió által támogatási szándékkal létrehozott LIFE közösségi program törekvései szintén fontos részét képezik a vizsgálatoknak, mivel ebből kifolyólag csatlakozott hazánk 2001-ben a programhoz. 2003 ősztől kezdődött Magyarországon a Balaton Projekt néven futó fejlesztési program. Időtartama 30 hónap volt. A Balaton Projekt (Life Balaton Project) célja, egy *Integrált Döntéstámogató Rendszer* megteremtése, kiépítése volt, a fenntartható turizmus megvalósítása érdekében. Rendkívül fontos lépésnek számít ez a projekt, hisz e pályázatnak köszönhetően sikerült először célzatosan uniós támogatást lehívni BKÜs fejlesztésekhez. (Varga, 2006.). A fenntartható turizmus megvalósítása az Európai Unió Környezetvédelmi politikájának fontos célkitűzése. A Balaton Projekt ennek az uniós prioritásnak eleget tett. Varga (2006) szerint: „Az Integrált Döntéstámogató Rendszer hozzájárul a Balaton Régióban a fenntartható turizmus eléréséhez. A modell magában foglal egy turistaszámláló, egy forgalomszámláló rendszert, egy vízminőségi monitoring rendszert, egy hidrometeorológiai berendezést, valamint egy szimulációs programot. Az utóbbi segítségével következtetéseket lehet levonni a Balaton Régióban bekövetkező környezeti változásokról, és modellezni lehet a szélsőséges eseteket.” Az online monitoring rendszer a *bir.webeye.hu* honlapon érhető el, azonban üzemeltetési források hiánya miatt, működése messze van az optimálistól.

A Balaton fejlesztésével kapcsolatos dokumentumok közül fontos az Országos Területfejlesztési Koncepció és a Balaton törvény, teljes nevén a „Balaton Kiemelt Üdülőkörzet Területrendezési Tervének elfogadásáról és a Balatoni Területrendezési Szabályzat megállapításáról szóló törvény” (2000. évi CXII. Törvény), mely utóbbi a területi tervezés alapjait határozza meg. „A törvény elősegíti a régió természeti és a települési környezetének védelmét, az idegenforgalom fejlesztését, valamint a térség kiegyensúlyozott fejlődését” (Varga, 2006).

A *Balatoni Kiemelt Üdülőkörzet hosszú távú területfejlesztési koncepciója* (2153/2002. (V.15.) kormányhatározat) a régió hosszú távú fejlesztésének alapozó

dokumentuma. E dokumentum a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet fejlődését befolyásoló tényezők értékelésével foglalkozik. Kijelöli a régió hosszú távú fejlesztési irányait, valamint meghatározza a célok megvalósításához szükséges programokat, és az ehhez szükséges eszköz- és intézményrendszert. A koncepciót a Balaton Fejlesztési Tanács készítette el. Célkitűzései a környezeti állapot megóvása, a gazdasági erőforrások aktivizálása, a vállalkozói lehetőségek gyarapítása, az infrastrukturális hálózatok megújítása, a humán erőforrás fejlesztése és az intézmény és eszközrendszer fejlesztése. „A Balaton Fejlesztési Tanács 2006. december 19-i ülésén döntött egy újabb Koncepció elkészítéséről annak érdekében, hogy a későbbi tervezési, programozási munkák megalapozásaként, a Balaton térség számára meghatározó fejlesztések kijelölése és megvalósítása érdekében a Balaton Kiemelt Üdülőkörzete is rendelkezzen az Országos Fejlesztéspolitikai Koncepció és Országos Területfejlesztési Koncepció, valamint az érintett régiók koncepciójának időtávjával azonos időtartamra, a 2007-és 2020 közötti időszakra szóló területfejlesztési koncepcióval.” (www.balatonregion.hu, 2013a).

A BKÜ volt az egyetlen valódi, saját funkcióval és történelemmel rendelkező szerves régió az országban az EU csatlakozás előtt. A BKÜ első regionális fejlesztési terve (1963) nemzetközi díjat kapott Brüsszelben. (Herodek et al. 1988)

3.1. A Balaton Fejlesztési Tanács által támogatott legfontosabb kutatások

„A Balaton Fejlesztési Tanács (BFT) megalakításáról az 1059/1997. (V.28.) Korm. határozat rendelkezett, így a régió fejlesztésével kapcsolatos feladatokat a többször módosított 1996. évi XXI. törvény értelmében a BFT látja el.” (www.balatonregion.hu, 2013b).

A BFT legfőbb feladata, hogy a régió szereplőivel együtt meghatározza a térség fejlesztési irányait, támogassa a fejlesztési programok, projektek kidolgozását a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet (BKÜ) területén, továbbá koordinálja és a rendelkezésre álló fejlesztési források segítségével ösztönözze a térség fejlődését szolgáló vízvédelmi, turisztikai, gazdasági beruházásokat. „A Tanács célja, hogy egységes ösztönző, támogató rendszer biztosításával önálló programok megvalósításával, a statisztikai-tervezési régiókkal és a kormányzati szereplőkkel együttműködve biztosítani tudja a térség fejlődését. A Tanács, a tervezés és a programok megvalósítása során, tagjai által a térség fejlesztésében érdekelt szereplők együttes véleményét fogalmazza meg és képviseli.” (www.balatonregion.hu, 2013c).

A BFT munkaszervezete, a Balatoni Integrációs Kht. 2001 óta számos társadalomtudományi kutatási feladatot hajtott végre. Ezekkel a Balaton régió különféle szereplőit célozta meg, pl. non-profit szektor, kis- és középvállalkozások, külföldi állampolgárok, állandó lakosok, ingatlan tulajdonosok, stb. A következőekben a legfontosabb kutatásaikat mutatjuk be.

A Balaton régió *demográfiai helyzetéről és népesség-előreszámításáról* Hablicsek László készített tanulmányt. A kutatása során megállapította, hogy az 1990-es évek során veszélybe került a Balaton régió népességfenntartása. A felgyorsult szuburbanizációs tendenciák mellett egyes partközeli térségekből az elvándorlás jelei mutatkoztak. Ezzel együtt újra megindult a népesség-öregedés, ami pedig egyértelműen veszélyezteti a jövőbeni harmonikus népességfejlődést. A kutató véleménye szerint egy olyan több lábbon álló népességpolitika lehet csak eredményes, ami a gyermekvállalási kedv erősítésén túl, az életkilátások radikális javítását párhuzamba hozza a belföldi és nemzetközi bevándorlási többlet előmozdításával. A tanulmányában a régió népesség-előreszámításával a népesség számának, nemek és korcsoportok

szerinti összetételének kialakítását próbálja előirányozni. Annak érdekében, hogy egy megfelelő alapot adjon a hosszabb távú tervezési, fejlesztési stratégiák kidolgozásában. A mutatószám kialakításakor figyelembe vette az 1990–2001 közötti népmozgalmi változásokat. Az előreszámítások markáns demográfiai tendenciája a népesség öregedését mutatja. Ez egyszerre jelentkezik az idősek arányának növekedésében és a fiatalok létszámának csökkenésében (Hablicsek, 2003). Az előregedési mutatók különösen negatív képet mutatnak a jövőre nézve. A Balaton régió demográfiai szempontokból hatalmas veszélynek lesz kitéve, amennyiben ez a tendencia így folytatódik és az előregedett népességet nem váltják fel a fiatalabb korosztályok.

A Balaton *non-profit szektorát* Bokor Ibolya tanulmányozta. A kutatásai során észrevette, hogy a parttól való távolság erőteljesen differenciálja a non-profit szervezetek számát. A legtöbb alapítvány vagy egyesület működési területe közvetlenül a vízparti településekre koncentrálódik. Ezt magyarázhatja a fejlettebb partközeli infrastruktúra, a magasabb településsűrűség. Továbbá lényeges kiemelni, hogy a megfelelő civil aktivitáshoz szabadidőre, viszonylag biztos anyagi háttérre és megfelelően magas iskolai végzettségre is szüksége van. Ezek a tényezők pedig inkább a part menti településeken élőkre jellemzők. A civilek kiemelkedő aktivitása mögött a klaszszikus – nyugat-európai civil – polgári társadalom filozófiája, értékei és lehetőségei húzódnak meg. A kutatás eredményei alátámasztják, hogy a Balaton régió állandó népességének pihenési és rekreációs lehetőségei kedvezőtlenek (Bokor, 2003).

A *kis és középvállalkozói szektor* vizsgálatát 2002 előtt nagymintán senki nem vizsgálta. Így Kalmár Koppány kutatása hiánypótló jellegű. A BKÜ kis- és középvállalkozások szektorának vizsgálatát 1000 fős, balatoni vállalkozások vezetőiből álló telefonos megkérdezéssel végezték el. A felmérésük során kiderült, hogy a vállalkozások többsége munkahelyteremtés, megélhetés és egyéb gazdasági kényszer következtében alakult meg. A valódi üzleti vállalkozások aránya alacsony. A vállalkozók határozottan elvárják a támogatást, elsősorban az önkormányzatoktól, nem feltétlenül pénz formájában (Kalmár, 2002). Azonban ez a támogatás elég ritkán érkezik meg a vállalkozásokhoz. Ennek hiányában pedig nagyon nehéz a működésüket fenntartani. Kevés azon vállalkozások száma, amelyek stratégiai jellegű ágazatokban tevékenykednek. Ezért a meglévő, működő vállalkozások magas száma nem feltétlenül jelent valódi gazdasági erőt, mivel legnagyobb részük még a fenntartásához szükséges bevételt sem tudja előteremteni.

A BFT egy kutatási program segítségével megpróbálta felmérni, hogy a *külföldi állampolgárok ingatlanvásárlásai milyen hatást gyakorolnak a települések helyi társadalmára*. Ebben a kutatásban Dr. Kovács Ernő, Oláh Miklós és Bokor Ibolya vettek részt. A Balaton régióban ingatlanul rendelkező külföldi állampolgárokat reprezentatív mintán kérdezték meg. Továbbá érdeklődésük kiterjedt az érintett önkormányzatok a témával kapcsolatos preferenciáinak vizsgálatára is. A külföldi állampolgárok által vásárolt ingatlanok 47%-a lakás, illetve családi ház, 17%-a üdülő, valamint 36%-a egyéb besorolású pl. telek, pince. A Balatontól mért távolságot illetően az ingatlanok 54%-a közvetlen a partszakasszal rendelkező településeken található, 36%-a a parttól max. 10 km-re. Csupán 10%-uk fekszik attól távolabb. A kutatások eredményei szerint az ingatlanul rendelkező külföldiek a régió egyik legjelentősebb foglalkoztatói közé sorolhatók. Ennek oka, hogy ingatlanjaik megvétele utána azokat általában azonnal fel is újítják, amit helyi munkaerő segítségével hajtanak végre. Továbbá háromnegyed részük kertészként, gondnokként, takarítóként helyieket foglalkoztat. Ennek egyetlen negatívuma, hogy ezzel csaknem 5,5 milliárd forintnyi munkajövedelem után nem viselnek semmilyen közterhet a BKÜ-ben. A külföldi ingatlantulajdonosok a helyiekben leginkább azt kifogásolják, hogy sokszor úgy érzik, kihasználják

őket. Más esetben pedig a Balaton környékén a minőségükhöz képest drágák az árak és a szolgáltatások. Továbbá a környezeti problémák is gondot okoznak nekik pl. szemetelés stb. (Kovács et al., 2002). A külföldi állampolgárok munkáltatóként való szerepvállalása nagyon lényeges az egyes települések esetében. Igaz, a legtöbb esetben közteherviselés nem történik az általuk kínált munkák után. Azonban a helyiek foglalkoztatásával segíteni tudják az eddig munka nélkül élő lakosok megélhetését. Mivel ez a foglalkoztatás teljes mértékben a feketegazdaságban zajlik (elhanyagolható a bejelentett munkavállaló) így a foglalkoztatási statisztikákra közvetlenül nincs hatással. Hasznos oldalaként említhető, hogy ezek hatására az önkormányzatoknak kevesebb támogatást kell segélyként kiosztani.

3.2. A Balaton esetleges vízpótlásával kapcsolatos kutatások

A *Vizgazdálkodási Tudományos Kutató Rt. (VITUKI)* a BFT-től arra kapott megbízást 2002-ben, hogy vizsgálja meg, melyek a vízpótlás lehetséges alternatívái. A korábbi tervekben kiindulva elemezték a vízátervezés egyes megoldásait a Drávából, a Murából, a Dunából és a Rábából. Vizsgálták, hogy a különböző variánsok milyen hatással lennének a víz élővilágára és a vízminőségre.

A Kormány 1075/2003 (VII. 30.) határozata alapján a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium megbízta a *Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BMGE) Víziközmű és Környezetmérnök Tanszékét*, hogy elemezze az esetleges vízpótlás körülményeit. Az *ÖKO Rt.* megbízást kapott az ökológiai vizsgálatokra, az *MTA Szociológiai Kutatóintézete* pedig a társadalmi hatásvizsgálatot végezte el. A BMGE vizsgálatait Somlyódy László akadémikus irányította. Kutatásaik során, a VITUKI eredményeinek megfelelően, a Rábából való vízátervételt preferálták, de azonnali intézkedést nem tartottak szükségesnek. A vizsgálataik eredményei alapján a vízszint alakulása, az emberi beavatkozások szerepétől független és a szélsőséges, ritkán kialakuló meteorológiai és hidrológiai állapotnak tudható be (Szlávik, 2004). A kutatás során kialakított nézőpontok alternatív megoldásként szolgálhatnak egy olyan vészhelyzet esetében, amikor már a természeti folyamatok kedvező változásaira nem lehet számítani és mindenképpen mesterséges megoldást kell alkalmazni. Ezzel kapcsolatosan feltétlen ki kell emelni az EU-LAKES projekt azon eredményeit, hogy az éghajlati és hidrológiai előrejelzések szerint 2050 után nem, vagy alig lesz lefolyás a Balatonból. Ennek köszönhetően különösen szélsőséges vízállások alakulhatnak ki, amik az előzőek során vizsgált megoldások alkalmazását vetíthetik előre.

A vízpótlás lehetőségeiről, illetve a Balaton régió problémáiról a lakossági és elit csoportok véleményét az *MTA Szociológiai Kutatóintézete* tárta fel. A vizsgálatban Dr. Tamás Pál, dr. Vári Anna és Ferencz Zoltán vettek részt kutatóként. Vizsgálatauk kiterjedt a Balaton problematikájával kapcsolatos vélemények feltárására, illetve az egyes vízpótlási változatok társadalmi fogadtatásának előrejelzésére. Továbbá, a főbb érdekcsoportok attitűdjének mélyebb vizsgálatára, a várható konfliktusok előrejelzésére. A probléma fő összetevőit mélyinterjúk segítségével tárták fel. Majd ezekre alapozva országos léptékben, illetve a Balaton-régióban kérdőíves közvéleménykutatást alkalmaztak. Az adatfelvételt a Szonda Ipsos végezte el, 1000 fős mintán. A tanulmány rámutatott arra, hogy a magyar társadalom számára a Balaton 15–20 évvel korábbi állapota még egy aranykort tükröz, ehhez képest drámai a romlás a kutatás elkészítésének időszakához (2003) képest és kevés az esély az érdemleges javulásra.

Meg kell jegyezni, hogy a fenti lakossági vélemény tényszerűen cáfolható, hiszen amint az az 1. ábrán látható, éppen az 1982–1994 közötti időszakban volt a vízminőség a legrosszabb, amihez társult az 1991-beli hatalmas, és az 1992-beli kisebb

mértékű angolna pusztulás. Emellett ekkor tetőzött az igénytelen tömegturizmus, a fekete gazdaság a szobakiadásban, a szakképzettség nélküli vendéglátás, a „valutázás”, az illegális „seftelés” a lengyel és NDK-beli turistákkal. A helyi társadalomnak talán azért lehet „aranykor” illúziója, mert a széthulló politikai rendszerben megnyíltak a fél-legális (megtúrt) és illegális (nem ellenőrzött) lehetőségek érdemi kötelezettségek (pl. adózás, környezetvédelem) nélkül. Másrészt, a társadalom nem balatoni részének azért lehetett ilyen illúziója, mert még működtek a vállalati és SZOT üdülők, kempingek, amelyek, bár többnyire igen alacsony színvonalon, széles tömegek számára tették elérhetővé a balatoni nyaralást.

A Balatonról alkotott jövőképet a helybéli elit az országos közvéleményhez képest viszont optimizmussal kezeli. A vízpótlást csak erős környezeti elkötelezettséggel tartaná elfogadhatónak és csak a legvégső esetben. A jövőben újabb hosszantartó száraz időszakok elképzelhetővé teszik, hogy további érdekkonfliktusok alakulnak ki a Balaton- és a Rába-térség között. Az érintettek – polgármesterek, vállalkozók, üdültulajdonosok, horgászok, vitorlázók – jelenleg még laza csoportosulásai egymással is szövetségre léphetnek a térségük érdekeinek védelme végett (Tamás et al., 2005). Összességében elmondható, hogy a szociológiai vizsgálatok szoros összeköttetésben voltak a természettudományi vizsgálatokkal. Azonban az esetleges beavatkozás – jelen esetben a Rábából való vízpótlás – egyértelmű konfliktusokat okozott volna a lakosság és a helyi szereplők részéről, mind a Balaton környékén, mind pedig a Rába környezetében. Ennek megvalósulása kizárólag az előbbieken már taglalt vészhelyzet esetén állhat fenn.

3.3. A 2002–2006, és 2007–2017 közötti időszakot felölelő Stratégiai programok

A 2002–2006-os *Stratégiai Program* a Hosszú Távú Területfejlesztési Konceptióra épül. Egy összetett fejlesztési stratégiát fogalmaz meg a Balaton Régió számára. „A Stratégiai Program a fenntartható fejlődés, esélyegyenlőség és a partnerség elvén alapul. A program átfogó célja a Balaton ökológiai állapotának védelme, a vízminőség javítása, a természeti és épített környezet védelme, a turizmus és a természetvédelem harmonikus fejlesztése, valamint a humán erőforrás képzettségének javítása és az információs társadalom kialakításának elősegítése” (Varga, 2006). A stratégiai céljai megegyeznek a BKÜ koncepció célkitűzéseivel.

A *Stratégiai Program 2007–2013* egy stratégiai alap a jövőben meghozandó fejlesztési döntések szempontjából. Jövőbeni Balatont érintő projektek kiválasztásában, illetve a régió érdekeinek az ágazati programokban való érvényesítésében nyújt segítséget. Célja a táji-, környezeti-, és kulturális értékek megőrzése, ésszerű használata, turisztikai kínálat minőségi bővítése, valamint tartós versenyképes és fenntartható térségi rendszer létrehozatala az érintett intézmények és szereplők együttműködésével. A Program megvalósulásával kapcsolatban ez idáig még nem áll rendelkezésre összegző értékelés.

3.4. A legfontosabb szociológiai elemzések bemutatása

Bokor Ibolya vizsgálata szerint, párhuzam vonható az ország és a Balaton térségeit érintő fejlettségbeli különbségek között, hiszen nemcsak a vízpart és a háttértelepülések között mutatkozott nagy eltérés, hanem a tó nyugati és a keleti területeinél is.

A Balaton Projekt szociológiai helyzetértékelése felöleli a következő releváns kérdésköröket az üdülőkörzet fenntartható fejlődése szempontjából: a régióban élők

helyi identitás szerkezetét, jövedelmi viszonyait és életstratégiáit, turisztikai célú utazási stratégiáit, mobilitását, tulajdonszerkezetét, ingázási szokásait, munkaaktivitását és tevékenységszerkezetét, a munkanélküliséget, kereskedelmi és egyéb szolgáltatások színvonalával való megelégedettséget és közérzetet, környezetvédelmi tudatosságot, a társadalmi aktivitás különböző megnyilvánulási területeit. Az üdülőövezet állandó lakosságára inkább az jellemző, hogy nem szeretne és nem is tervezi az elköltözést. Főképp az idősebb korosztályra jellemző ez a tény, de a gazdaságilag aktív korú személyek esetében sem szerepel a jövőbeni tervek között az elköltözés gondolata. Azt lehet leszűrni a tanulmány felméréséből, hogy a munkanélküliség, illetve egyéb családi okok játszanak csak szerepet a költözködéssel kapcsolatban. Megfigyelték, hogy a közép vagy inkább felsőfokú végzettséggel rendelkező 35 évnél fiatalabb lakosok fontolgatják a nehéz elhelyezkedés miatt a költözést, főleg az üdülőkörzeten kívülre. Többnyire inkább Magyarországon belülre, mintsem külföldre szeretnek volna elvándorolni a fiatalok a 2001–2002-es adatok szerint. Elsősorban a fővárost nevezték meg, de a BKÜ területén belüli településeket is említették. A jövedelmi viszonyok 50000 Ft/fő/hó körül mozogtak 2001–2002-es felmérés alapján. Legnehezebb helyzetben a nyugdíjasok és gazdaságilag inaktív személyek és munkanélküliek voltak, a legkilátástalanabb pedig, a legalacsonyabb végzettségű idősebb állampolgárok helyzete. Az építőipari szakcsoportba tartozó szakmunkások jövedelemviszonyai közelítenek a pedagógusi, illetve a szociális és egészségügyi dolgozókéhoz, nagyon sok esetben túl is szárnyalják azokat. Az agráriumban dolgozó csoportok élete hasonlóképp alakul, noha az ő életszínvonaluk is hanyatlást mutatott ebben a kérdéses időszakban. Jövedelem tekintetében megfigyelhető volt, hogy igencsak szélesre nyílik az a bizonyos olló, mert a szegény réteg mellett megtalálható a nyugati, jóval átlag fölötti élet-, és jövedelem-színvonallal rendelkező réteg.

Megfigyelhető, hogy a képzettség felülmúlja az ott élő generáció eddigi szintjét, azaz, iskolai végzettség tekintetében a vizsgált személyek felülműlják az apákat. A mezőgazdasági vállalkozók és önálló iparosok száma csökkent, illetve megfeleződött az apákéhoz képest, a szak-, betanított és segédmunkások aránya pedig 60-100%-ig esett vissza. Viszont a kereskedelemben 110%-kal, a szolgáltatói ágazatban pedig 170%-kal helyezkedtek el többen 2001–2002-ben az őket megelőző generációhoz képest.

Turizmus tekintetében az 56 év feletti nyolc általánossal rendelkező állandó lakosok a leginaktívabbak. A régió belüli aktív turisták inkább az egynapos, vízparti, szállás nélküli pihenést választják. Általában Balatonfüred, Tihany, Keszthely, Siófok, Badacsony és Badacsonytomaj a választott úti céljuk. A megkérdezett BKÜ lakosok 95%-a állításuk szerint nem rendelkezik sem a régió területén belül, sem más területeken nyaralóingatlanal. A 18–29 éves közép-, illetve felsőfokú végzettségű és átlag feletti anyagi helyzetben lévő, elsősorban városban élő fiatalok látogatnak szívesen a BKÜ-n kívüli területekre.

3.4.1. Szociológiai elemzések a belföldi- és külföldi vendégeket illetően

A BKÜ területére érkező belföldi vendégek főképp a parti sávra koncentrálnak választják ki üdülési céljukat, vagy rokonok meghívására érkeznek. Általában a passzív nyaralás jellemző rájuk, de a gyógyfürdők látogatása is szerepel a listán. Kevesen érkeznek színvonalas programok, kiszolgálás, vagy a balatoni borok miatt. Kritika érte a magas árakat is. Tartózkodási idő általában 9-10 nap volt (beleértve a rokonlátogatást), melyek során a saját szervezésű programokat részesítették előnyben, ezek keretein belül viszont helyet kap a balatoni hajózás, bor-és gasztronómiai turizmus és

a kulturális események. A 30 év alattiak szórakozhatnak inkább este, hiszen az ő korosztályuk számára nagyobb választékú a programkínálat (Retz, 2002a).

A külföldi turistákat illetően az idősebb korosztály főleg a zalai településekre érkezik, gyógyfürdők látogatása céljából. A déli partszakaszra szórakozási és strandolási céllal érkező baráti társasággal, vagy családdal érkező fiatalabb korosztály a jellemző. A Balaton- felvidékre érkező vendégek esetében már a háttértelepülések 1-2 napos látogatása, kirándulás is megjelenik. Sokan visszajáró vendégek. A 2002-es évben negatív volt a véleményük a közbiztonság, köztisztaság, strandok állapotának tekintetében. Elmondható az is, hogy a fiatalabbak inkább főszezonban érkeznek, míg az idősebbek egész évben megtalálhatók a Balaton környékén. Pihenés és szórakozás céljából, valamint rokonok látogatása végett érkeznek. Az árak kedvezősége és a környezeti értékek szerepelnek fő okokként. A színvonalas programokat csak nagyon kevesen említették, de nagyon eredményesen szerepelt a térség gasztronómiai kínálat. Ennek alapján a Balaton Régió a bor és gasztronómiai turisztika kiemelkedő területe lehet. Sokan internetről tájékozódtak utazásuk előtt. Állampolgárságukat tekintve zömmel osztrákok, csehek, dánok, svájciak valamint szlovákok. Nagyrészt magánházat, lakrészt, szobát vette ki. Fontos náluk a szuvenír, de csak nagyon kevesen találtak balatoni specialitásokat, különlegességeket. A hajózás és a gyógyfürdők kedvelt saját szervezésű programok. Jövedelmi viszonyaikat tekintve a megkérdezettek átlaga 400000 Ft/hó volt (Retz, 2002b). Retz eredményeit a KSH és az önkormányzatok statisztikái csak részben igazolják, mivel az ezredforduló utáni időszakban még mindig messze a német vendégek jelentik a legnagyobb külföldi csoportot (Forrás: KSH).

Retz Tamás Társadalmi aktivitás a Balaton régióban c. munkája szerint, a BKÜ népesség 42%-a említ szervezeteket, melyek a Balaton érdekében munkálkodnak: BFT, Nők a Balatonért Egyesület, Somogyért Egyesület stb., 10%-os mindössze a települési önkormányzatok megemlítése. A lakosság politikai aktivitása a BKÜ-ben átlagos, Siófokon valamivel alacsonyabb. A polgárok szerint szükséges a környezetvédelmi beruházás, infrastruktúrafejlesztés, munkahelyteremtés, mely a vállalkozás-, terület- és településfejlesztés végeredménye lehet. A Területfejlesztési és a Balaton Törvény általánosan ismert. A helyi lakosság többsége a „Balaton Főváros”-ának Siófokot nevezte meg.

3.5. Az alapvető konfliktusok elemzése

A lakosság alapvetően pozitív és toleráns attitűdökkel jellemezhető, ami a kisebbségeket, bel- és külföldi turistákat, illetve a BKÜ területére betelepülő bel-és külföldi állampolgárságú személyeket illeti. A konfliktusok főképp makroszinten intézményi, szervezeti érdekviszony különbségek esetében jelentkeztek éles ellenérdekeltségek miatt, mikro szinten pedig olyan esetekben, amikor az egyének életminőségét közvetlenül és nem előnyös irányban befolyásolták. Ilyen az úthálózat állapota, megközelíthetőség, helyi tömegközlekedés problematikája, illegális shulladéklerakó helyek egészségkárosító és környezetszennyező hatása, valamint a balatoni horgászat ügye, illetve a mai napig kérdéses szabadon hozzáférhető parti sáv kialakításának ügye (Jakobi et al., 2005).

A kutatások arra is fényt derítettek, hogy a helyi lakosság csak nagyon minimális része végzett külföldi ingatlanulajdonos számára munkát a BKÜ területén. A munkanélküliség legfőképp a 18-35 éves korosztályt érinti, főként azokat, akik szakmunkás bizonyítvánnyal, illetve szakma nélküli érettségivel rendelkeztek. Arról a kérdésről, miszerint függ-e a Balaton szezonálisától a munkanélküliség, megosztottak a vélemények, de egyetértés volt tapasztalható, miszerint fejleszteni és új munka-

lehetőségeket kell kialakítani a térségben, olyanokat, melyek egész évben biztosítják az állandó megélhetést. A tényadatok azt mutatják, hogy a munkanélküliségben világos éves periodicitás van, amelynek amplitudója 1.5-3 %, maximuma télen, minimuma augusztusban van (bia.balatonregion.hu).

A BKÜ lakossága a környezetvédelmi szempontokkal elsősorban többséggel egyetért, főleg a fentebb említett hulladéklerakókkal kapcsolatban, de sürgetőnek tartják a Balaton ökológiai állapotával, vizével kapcsolatos védelmi intézkedések kérdését is. (Jakobi et al., 2005)

„A Bokor I.–Dombi G.–Oláh M.–Retz T. által összefoglalt Kutatási Zárótanulmány tárgyát képező szociológiai vizsgálat elvégzésének szükségességéről 2001. évben hozott döntést a Balaton Fejlesztési Tanács. A Balaton régió térségére vonatkozóan hasonló felmérés még soha nem készült és a BFT számára a statisztikai-tervezési régiókat és a megyéket megillető szakstatisztikák sem állnak rendelkezésre” (Varga, 2006). A Balaton Projekt kutatásának keretein belül megjelentek ennek a tanulmánynak az eredményei a *Társadalmi-gazdasági állapotfelmérés a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben* c., a 2005. évi Eötvös Loránd Tudományegyetem Regionális Földrajzi Tanszék, Balatoni Integrációs Kht. Társadalomtudományi Kutatócsoport beszámolójában is (Jakobi et al., 2005).

3.6. A Balaton Régióval kapcsolatos egyéb társadalomtudományi kutatások

Különböző kutatások és a statisztikai adatok alátámasztják, hogy a Balaton régió Magyarország *turisztikai bevételeinek* mintegy harmadát képes produkálni. Oláh Miklós egyik tanulmányában megállapította: „a Balaton régió turisztikai vonzereje országos viszonylatban jelentős és számottevő bevételi forrásokat testesít meg, a helyben élő állandó népesség mindebből azonban csupán keveset profitál” (Oláh, 2003). A szerző szerint a rövid szezon és a bővülő kínálat, a szálláshely értékesítésnél a többnemzetiségűvé válás miatti konkurencia is feszültségokozó tényező. Felmérése szerint, a BKÜ állandó lakossága 2041-re ötödével csökken, a nyugdíjasok aránya viszont megduplázódik. A helyi lakosok identitástudata igen erős, túlnyomó többsége „balatoni” lakosnak vallja magát, települését a Balaton régióhoz sorolja, nem pedig a Közép-, Nyugat-, vagy Dél-Dunántúlhoz.

A Balaton régió önálló közigazgatási kategóriává válásával kapcsolatban, a megkérdezettek 80%-a pozitívan nyilatkozott, főképp a saját jogon való forrásszerzés megvalósulása miatt. Ezek alapján láthatjuk, hogy a Balaton térség egy szerves szociológiai képződmény (Oláh, 2003).

Az előző témához hasonlóan a Kaposvári Egyetemen, Jelenka Gy. és Sarudi Cs. a Balaton háttértelepüléseinek fejlesztési lehetőségeiről készített tanulmányt. Megállapították, hogy tóparti települések erősebb gazdasági potenciállal, jobb infrastruktúrával és a lakosság magasabb életszínvonalával jellemezhetők. A tanulmány szerzői ezt az összefüggést a régió turizmusának a part menti településekre irányuló erős területi koncentrációjával magyarázzák (Jelenka és Sarudi, 2008). Megállapítható, hogy számos kutatás kiemeli a települések parttól való távolságának jelentőségét. Ez a távolság, mind a turisztikai szektort, mind az egyéb vállalkozási, valamint a non-profit szektort nagyban befolyásolja.

Bokor Ibolya, *Pelso – a Balaton régió – népének gazdasági aktivitása, életstratégiai* c. tanulmánya alapján elmondható, hogy a „szürkegazdaság” jelenléte, a valós jövedelem eltitkolása, főképp a szálláshelyszolgáltatás területén, igen megnehezíti a valós jövedelmi viszonyok kimutatását. A szálláshely kiadási statisztika torzított eredményeket mutathat főképp a háttértelepülés-kistérség, falusi turizmus alacsony volumene

miatt, valamint, amiatt, hogy manapság a „kül-,és belföldi” üdülőtulajdonosok nyaralhatnak főképp, nem az állandó népesség. 2002-ben „potenciális vállalkozási terep” a Balaton régió Bokor Ibolya szerint. A mezőgazdaságban ugyan a népesség 2/3-a dolgozik, de sajnos főként 35 év feletti. A lakosság jövőképét a szkepticizmus, a jövőbe vetett remény hiánya jellemzi. A gazdasági aktivitás a vendégforgalom tekintetében nem igazolódott be Bokor Ibolya a hipotézisében.

Dombi Gábor arra a megállapításra jutott (*Lakókörnyezet és közérzet a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetében élők attitűdviszonyai szerint* c. tanulmány), hogy a legtöbb szolgáltatást a régióbeliek helyben veszik igénybe, de az ingázó községek a bevásárlást inkább városokban végzik. Tartós fogyasztási cikk-, nagybevásárlás és a közép-fokú intézmény látogatása 50%-ben történik helyben. A községek a régió városait, míg a városiak inkább a régió kívüli nagyobb településeket keresik fel. Kulturális szolgáltatásokat a kérdezettek fele nem vesz igénybe, a fiatal és középkorú városiak a régió kívüli szolgáltatásokat keresik. Minél szélesebb körű a szolgáltatás, annál jobban koncentrálódik oda a figyelem, állapította meg Dombi Gábor. További következtetése, hogy több szórakozási és sportolási (fedett uszoda) lehetőséget kellene biztosítani.

Érdekes kérdéseket vehet fel az *országos médiumok*, főleg a politikai és bulvársajtó társadalmat befolyásoló jellege. Agg Zoltán egyik cikkében kijelenti, hogy manapság már nem az üdülők és a turisták, még csak nem is a szúnyogok támadásaitól kell tartani, hanem a sajtótól, azon belül is a bulvártól (AGG, 2003). Egyre több olyan cikk jelenik meg a sajtóban, ami hamis információkat tartalmaz a Balatonnal kapcsolatban. Ezek pedig negatívan hathatnak erre a régióra. Érdeemes lenne olyan kutatásokat végezni, amelyek a hazai politikai és bulvársajtó Balatonról szóló publikációit vennék szemügyre. A hamis vagy megalapozatlan információk elleni hatékony fegyver az interneten elérhető, államilag vagy regionálisan fenntartott, nyilvános adatbázisok, tájékoztató rendszerek köre. Ilyen pl. a „Balaton és a Velencei-tó információs és tájékoztatói rendszere (http://www.kvvm.hu/balaton/lang_hu/klab_13.htm) amely jelenleg a Vidékfejlesztési Minisztérium és az Emberi Erőforrás Minisztérium tart fenn, vagy a Balatoni Integrációs Nonprofit Kft. által üzemeltetett Balatoni Indikátor Adatbázis (bia.balatonregion.hu).

A Magyar Terület- és Regionális Fejlesztési Hivatal Kiemelt Térségi Programok Főosztálya megbízásából a *GKI Gazdaságkutató Rt.* kutatást végzett BKÜ területén az önkormányzatok gazdaságfejlesztési szerepének vizsgálatára. Személyes interjúk és kérdőíves megkérdezések segítségével vizsgálták. Az interjúk során kiderült, hogy a megyei önkormányzatok részéről szemléletmód váltás kezd megvalósulni. Ennek köszönhetően a városokkal és a kistérségekkel egyre inkább ösztönzik a párbeszédet. Továbbá az önkormányzatok igyekeznek kihasználni a szorosabb együttműködésre lehetőséget adó kistérségi társulási tagságot (Bíró és Benyó, 2005). A fentiekkel kapcsolatban ki kell emelnünk, hogy az előző három év során teljesen átalakult a közigazgatás és részben a területfejlesztés rendszere. A megyei önkormányzatok minimális forrásokkal rendelkeznek. A többcélú kistérségi társulások megszűnőben vannak. A közigazgatás újabb szintjeként pedig é járáások alakultak ki.

4. Következtetések és javaslatok

A legfőbb célkitűzésünk volt, hogy párhuzamokat keressünk a Balaton társadalomtudományi és természettudományi kutatásai között. Ilyen párhuzamokat azonban csak minimális szinten fedeztünk fel, pl. a vízpótlással kapcsolatos kutatások során. A

természettudományi kutatások több mint 100 éves múltra tekintenek vissza, és ideológiai „érzékletlenségük” miatt lényegében törésmentesen folytatódtak, fejlődtek a szocializmus időszakában is. A korábbi és az ezredforduló utáni kutatások áttekintése alapján egyértelműen kijelenthető, hogy effektív hasznuk volt a Balaton vízminőségének javítása és ökológiai állapotának megőrzése érdekében.

Az elemzéseink alapján kijelenthető, hogy a természettudományi kutatásokhoz képest túlságosan későn kezdődtek meg a Balatonnal kapcsolatos szociológiai és gazdasági kutatások. A Balaton Régió tényleges működésének megértéséhez és önálló statisztikai régióvá válásához korábbi és alaposabb ilyen jellegű kutatásokra lett volna szükség, amelyeket azonban a szocialista társadalmi berendezkedés nem tett lehetővé. Feltételezhető, hogy a szociológiai és gazdasági kutatások hiánya is hozzájárult ahhoz, hogy a Balaton hanyatló desztinációnak minősül még napjainkban is.

Véleményünk szerint érdemes egy olyan összehasonlító kutatást e témakörök újbóli vizsgálatával kezdeni, ahol a 2008-ban kirobbant gazdasági, és némiképp korábbi begyűrűző morális világválságot is figyelembe vesszük. Nagyon érdekes eredményeket ígérhet pl. az ingatlaneladás, ingatlanárak alakulásának, valamint a vendégforgalom visszaesésének elemzése az utóbbi negyed században a Balaton Régió és a Balaton déli vízgyűjtője területén. Fontos az éghajlatváltozás és a kettős demográfiai konfliktus – globális túlnépesedés vs. Európa „kipusztulása” – elemzése és beépítése a kutatásokba. Eddigi vizsgálataink során nem leltünk fel olyan publikációt, tanulmányt, amely átfogóan és minden tudományterületre kiterjedve, de egyben konkrétan foglalkozott volna a Balaton Régióban élők környezeti, illetve szociológiai háttérű konfliktusainak egységes vizsgálatával. Úgy gondoljuk, hogy az irodalomban fellelhető, többnyire 5-15 éves adatokra támaszkodó tanulmányok indokolttá teszik, hogy újrvizsgáljuk és elemezzük a korábbi – kétséget kizáróan úttörő jellegű – kutatások eredményeit, melyek új képet és irányvonalakat mutathatnak a jövőbeli fejlesztésekkel kapcsolatban, valamint felmérhető az eddigi célkitűzések és fejlesztések megvalósulásának mértéke.

Köszönetnyilvánítás

Jelen munka az Európai Unió támogatásával és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával készült, a TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0038 projekt keretében.

Irodalomjegyzék

- Agg Z. (2003): Támadás a Balaton ellen, *Comitatus: önkormányzati szemle* 13 (7–8) 108–111. p.
- Balatonkutatási Alapítvány honlapja: URL: <http://www.blki.hu/alapitvany/> (Letöltve: 2013-03-10.)
- Balaton Fejlesztési Tanács (2013): Társadalom és természettudományos tartalmú Balaton kutatások áttekintő bibliográfiája, és a kiemelt kutatások fontosabb eredményei, 2002–2012. Kézirat.
- Bíró P. (2002): A Balaton halállományának hosszúidejű változásai, *Állattani Közlemények*, 87: 63–77. p.
- Bíró P., Banczerowski J. szerk. (2009): A Balaton-kutatások fontosabb eredményei, 1999-2009, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

- Bíró P., Benyó B. (2005): Az önkormányzatok gazdaságfejlesztésben betöltött szerepének vizsgálata a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben, *Comitatus: önkormányzati szemle* 15 (7) 66–70. p.
- Bokor I. (2003): A Balaton Régió nonprofit szektora, *Comitatus: önkormányzati szemle*, 13 (7-8) 73–88. p.
- Bokor L., Marton G., Szelesi T., Tóth J. szerk (2011): *Geográfusok a Balatonért*, Publikon, Pécs, 12–17. p.
- Buday-Sántha A. (2007): A Balaton-régió fejlesztése, Saldo Kiadó, Budapest
- Dombi Gábor, A Balaton Kiemelt Üdülőkörzet állandó, felnőtt népességének szociológiai vizsgálata II. (www.balatonregion.hu)
- Hablicsek L. (2003): A Balaton régió demográfiai helyzete és népesség-előreszámítása, 1990–2041 URL: http://www.balatonregion.hu/files/_bft/download_files/627/demografia.zip (Letöltve: 2013-03-10)
- Herodek S., Laczkó, L, Virág Á. (ed: Misley K.): *Lake Balaton Research and Management*, Nexus, Budapest, 1988.
- Jakobi Á., Oláh M., Dombi G., Retz T., Nemes Nagy J., Lócsei H., Jeney L., Szabó P., Németh N. (2005): Társadalmi-gazdasági állapotfelmérés a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben. URL: http://balatonproject.geonardo.com/report/t4_zaro01.pdf, 94–104. p. (Letöltve: 2013-03-10).
- Jelenka Gy., Sarudi Cs. (2008): A region torn in two – the development possibilities of the background area of Lake Balaton, *Journal of Central European Agriculture* 9 (3) 411-418 . p.
- Kalmár K. (2002): A kis és középvállalkozói szektor és a regionális vállalkozásfejlesztés lehetőségei a Balaton környékén URL: http://www.balatonregion.hu/files/_bft/download_files/636/kiseskozepvallrovid.doc (online: 2013-03-10.)
- Kóbor I., Kravinszkaja G., Takács E., Kutics K. (2012): A Balaton vízminősége a múltban és a jelenben, URL: [http://www.kdtvizig.hu/WEB/KDTVIZIG/KDTWEB.NSF/0/281ca5af429708cbc1257a4f0022e6c4/\\$FILE/Balaton_v%C3%ADzmin%C5%91s%C3%A9g.pdf](http://www.kdtvizig.hu/WEB/KDTVIZIG/KDTWEB.NSF/0/281ca5af429708cbc1257a4f0022e6c4/$FILE/Balaton_v%C3%ADzmin%C5%91s%C3%A9g.pdf) (Letöltve: 2013-03-10)
- Kovács E., Oláh M., Bokor I. (2002): A külföldi állampolgárok ingatlanszerzésének gazdasági és társadalmi hatása a Balaton Kiemelt Üdülőkörzetben URL: http://www.balatonregion.hu/files/_bft/download_files/629/kulfoldiIngatlan.doc (Letöltve: 2013-03-10).
- Lóczy Lajos et al. (szerk.) (1897–1918): A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei I–III. (32 kötet.) Budapest, Magyar Földrajzi Társaság.
- Németh T., Bíró P. (2012): A Balaton védelmét szolgáló akadémiai kutatásokról, *Tájékoztató a Balaton Fejlesztési Tanács 2012. október 11.-i üléséről*.
- OECD (ed. R.A. Vollenveider) (1982): *Eutrophication of Waters: Monitoring, Assessment and Control*, Organization for Economic Cooperation and Development, Paris.
- Oláh M. (2003): Egy rendhagyó régió rendhagyó helyi társadalmáról, *Comitatus: önkormányzati szemle* 13 (7–8) 42–59. p.
- Retz T. (2002a): Belföldi vendégforgalom a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetben (URL: www.balatonregion.hu). (Letöltve: 2013-03-10.)
- Retz T. (2002b): Külföldi vendégforgalom a Balatoni Kiemelt Üdülőkörzetben (URL: www.balatonregion.hu). (Letöltve: 2013-03-10.)
- Somlyódy L, G. van Straten (eds.): *Modeling and Managing Shallow Lake Eutrophication, with Application to Lake Balaton*, Springer Verlag, Berlin, 1986

- Kutas T., and Herodek, S. (1986): A Complex Model for Simulating the Lake Balaton Ecosystem, in *Modeling and Managing Shallow Lake Eutrophication* (eds. Somlyódy L, G. van Straten), Springer Verlag, Berlin, 1986.
- Szlávik L. (2004): A Balaton vízpótlása URL: http://www.greenfo.hu/hirek/2004/04/26/a-balaton-vizpotlasi_1082965550 (online: 2013-03-10.)
- Tamás P., Vári A., Ferencz Z. (2005): Lakossági és elit csoportok véleménye a Balaton-régió problémáiról és a vízpótlás lehetőségeiről, *Vízügyi közlemények – különszám (Balaton)*, Szerk: Dr. Szlávik Lajos, Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium kiadványa, Budapest.
- Tóth K. szerk (1974): *Balaton monográfia, Panoráma*, Budapest.
- Varga É. D. (2006): a LIFE Balaton Projekt sikerességének vizsgálata , Budapest Balaton Fejlesztési Tanács, A Balaton Régió Fejlesztési Stratégiája 2007-2013, Vítál Pro Kft. URL: www.balatonregion.hu. (Letöltve: 2013-03-10.)
- www.balatonregion.hu (2013a):URL: http://www.balatonregion.hu/teruletfejlesztesi_koncepcio. (Letöltve: 2013-06-18.)
- www.balatonregion.hu (2013b): URL: <http://www.balatonregion.hu/bft> (Letöltve: 2013-06-18.)
- www.balatonregion.hu (2013c): URL: http://www.balatonregion.hu/bft_tevekenysege. (Letöltve: 2013-06-18.)
- www.hydroinfo.hu (2013): URL: http://www.hydroinfo.hu/Html/hidinfo/akt_eves_tb.html. (Letöltve: 2013-06-18.)